

ПІДПРИЄМНИЦЬКІ РИЗИКИ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, ВИДИ BUSINESS RISKS: CONCEPT, NATURE, TYPES

УДК 658

Грубяк С.В.

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств та корпорацій
Тернопільський національний економічний університет

У даній статті досліджено поняття та сутність підприємницького ризику. Наведені різні існуючі наукові підходи вчених-економістів до поняття «підприємницький ризик» та запропоновано узагальнене визначення. Систематизовано класифікацію підприємницьких ризиків.

Ключові слова: ризики, підприємницькі ризики, класифікація підприємницьких ризиків, невизначеність, підприємницька діяльність.

В данной статье исследованы понятие и сущность предпринимательского риска. Приведены различные существующие научные подходы ученых-экономистов к понятию «предпринимательский риск»

и предложено обобщенное определение. Систематизированы классификацию предпринимательских рисков.

Ключевые слова: риски, предпринимательские риски, классификация предпринимательских рисков, неопределенность, предпринимательская деятельность.

In this article the concept and essence of entrepreneurial risk. Given the various existing scientific approaches of economists to the concept of «entrepreneurial risk» and the proposed definition. A systematic classification of business risks.

Key words: risk, entrepreneurial risk classification of entrepreneurial risk, uncertainty, entrepreneurial activity.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформаційні процеси сучасного періоду вносять у підприємницьку діяльність елементи невизначеності, що зумовлює появу невпевненості в отриманні очікуваного кінцевого результату і отже, зумовлює виникнення ризику, впливаючи на ефективність, але самою важливою причиною є відмінність методологічних підходів до дослідження ризиків і вивчення структури трансформованого об'єкта.

Підприємницький ризик є невід'ємною частиною економічної діяльності будь-якого підприємства. У даний час обов'язковим і одним із головних критеріїв нормального і стабільного функціонування економічного суб'єкта є своєчасна оцінка ризиків підприємницької діяльності з метою подальшого попередження негативних наслідків. Саме тому поняття підприємницького ризику набуває важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання підприємницького ризику у своїх роботах вивчали такі вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: П.В. Коваль, В.А. Кравченко, Д.М. Єрмолаєва, О.В. Вишняков, Ю.І. Сигидова, О.М. Олійник та інші. Аналіз економічної літератури, присвяченої проблемі ризику, показує, що серед дослідників немає єдиної думки щодо сутності підприємницького ризику, тому виникає необхідність подальшого дослідження даної проблематики.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності підприємницьких ризиків та їх різновидів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У першу чергу необхідно відзначити, що характерною ознакою підприємницьких економічних відносин є господарський ризик. Як показує досвід, існує об'єктивна причина появи ризиків при веденні підприємницької діяльності, оскільки заздалегідь не можна передбачити вплив усіх факторів на кінцеві результати діяльності підприємства, а в про-

цесі наміченої діяльності багато факторів можуть непередбачувано змінюватися. Тому підприємець може зазнавати втрат на всіх стадіях життєвого циклу підприємства та на всіх етапах відтворювального процесу.

Підприємницька діяльність є самостійною, здійснюваною на свій ризик діяльністю, спрямованою на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу товарів, виконання робіт або надання послуг особами, зареєстрованими у встановленому законом порядку [1]. Отже, законодавчо встановлено, що підприємницька діяльність є ризиковою, тобто наміри і дії учасників підприємництва в умовах сформованих ринкових відносин, конкуренції, функціонування всієї системи економічних законів не можуть бути з повною визначеністю розраховані й реалізовані.

Характерні особливості поняття ризику – невизначеність, припущення, що прийде успіх. Тому, можна відзначити, що підприємницький ризик має об'єктивну основу, і його ступінь визначається невизначеністю ринкової кон'юнктури, дією інших економічних, політичних і соціальних факторів. Можуть впливати не тільки зрушення в споживчому попиті, політична ситуація в країні, але й природні і техногенні явища, а також власні помилки чи прорахунки підприємця. Підприємницькі втрати виражаються в зниженні доходів підприємця. Величина таких втрат і характеризує високу або низьку ступінь ризику. Підприємницький ризик є об'єктивною економічною категорією. Він виникає під впливом непередбачених заздалегідь причин і його поява відображається на практичній діяльності самого підприємця. І завдання останнього полягає у передбаченні можливих причин невизначеності та знайти прийнятні варіанти подолання ймовірних випадковостей.

В економічній науці відсутні загально визнані теоретичні підходи до категорії «підприємницький ризик», а також до кінця не розроблені методи

оцінки ризику стосовно тих чи інших виробничих ситуацій і видів підприємницької діяльності, немає чітких рекомендацій про шляхи і способи зменшення та запобігання ризику. Хоча слід зазначити, що в останні роки з'явилися наукові праці, в яких при розгляді питань аналізу та планування економічної діяльності комерційних організацій розглядаються питання ризику в бізнесі.

Так, Я. Д. Вишняков під підприємницьким ризиком розуміє кількісну міру здатності підприємця творчо використовувати елемент невизначеності в процесі відтворення або окремих його моментах для отримання додаткової вартості [2].

З.С. Варналій та В.О. Сизоненко вважають, що ризик, який виникає в усіх сферах діяльності бізнесмена: виробництві, реалізації товарів та послуг, фінансовому та торговельному посередництві, здійсненні науково-технічних і комерційних проектів називається підприємницьким ризиком. У кожній сфері підприємницької діяльності ризик пов'язується з можливою втратою (повною або частковою) ресурсів, що є у розпорядженні підприємця в будь якій сфері підприємницької діяльності. Це можуть бути як матеріальні, так і фінансові, інтелектуальні чи інші ресурси [3].

На думку професора Ю. І. Сигидова, «підприємницький ризик – це ризик збитків від підприємницької діяльності через порушення своїх зобов'язань контрагентами підприємця чи зміни умов цієї діяльності з незалежних від підприємця обставин, зокрема ризик неотримання очікуваних доходів [4, с. 172].

Д. Н. Єрмолаєва, «під підприємницьким ризиком розуміє можливість недосягнення мети, що стоїть перед господарюючим суб'єктом» [5, с. 113]. У своїй роботі він вказує, що в якості цілей можуть бути задані різні параметри діяльності економічного суб'єкта, в т. ч. забезпечення беззбитковості діяльності, досягнення ринкових позицій, мінімізація витрат, що виникають в процесі господарської діяльності, знаходження оптимальної величини виробничих запасів, оптимізація використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, досягнення певних критеріїв ефективності діяльності організації.

О.М. Олійник дає визначення підприємницького ризику як ймовірність неотримання запланованого або очікуваного позитивного результату так само, як і можливість отримання негативних наслідків від тих чи інших дій, у чому б вони не полягали [6, с. 25].

Таким чином можна зазначити, що більшість трактувань підприємницького ризику зводиться до невизначеності отримання очікуваного доходу від вкладених ресурсів.

На нашу думку, під підприємницьким ризиком необхідно розуміти економічну категорію, що кількісно і якісно виражається в невизначеності

результату наміченої підприємницької діяльності, що відображає ступінь успіху або невдачі діяльності підприємця (фірми) в порівнянні із заздалегідь запланованими результатами.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо досить важливим визначити основні види підприємницьких ризиків. В економічній літературі виділяють наступні види підприємницьких ризиків [7, с. 87-88]:

- виробничі ризики, пов'язані із невиконанням підприємством своїх планів та зобов'язань із виробництва продукції, товарів, послуг, інших видів виробничої діяльності у результаті впливу як зовнішнього середовища, так і внутрішніх чинників;

- комерційні ризики – це ризики втрат у результаті зниження обсягів реалізації, непередбачуване зниження обсягів закупок, підвищення закупівельної ціни на товар, підвищення витрат обігу, втрати товару в процесі обігу;

- фінансові ризики – це ризики, що виникають у зв'язку із неможливістю виконання підприємством своїх фінансових зобов'язань з причини зміни купівельної сили грошей, нездійснення платежів, зміни валютних курсів.

Також варто відзначити, що існує безліч підходів до класифікації ризику. Певний інтерес представляє класифікація підприємницького ризику за В. Шумпетером, який виокремлює два види ризику [8]:

- ризик, пов'язаний з можливим технічним провалом виробництва, сюди ж відноситься також небезпека втрати благ, породжена стихійними лихами;

- ризик, пов'язаний з відсутністю комерційного успіху.

Ю. Осипов розрізняє три види підприємницького ризику [14]: інфляційний, фінансовий та операційний.

Інфляційний ризик – це ризик зменшення реальної вартості капіталу у формі грошових активів, а також знецінення доходів і прибутків у зв'язку зі зростанням рівня інфляції.

Операційні ризики можуть призвести до отримання збитків від основної діяльності підприємства. Вони є наслідком прорахунків у виробничій сфері, постачанні та збутовій політиці.

У свою чергу С. Валдайцев розділяє всі ризики на дві групи: комерційні та технічні.

Технічні ризики визначаються особливостями організації виробництва; наявністю регулярної профілактики обладнання, заходів безпеки; можливостями та періодичністю проведення ремонту обладнання.

Комерційні ризики – це ризики, які виникають у процесі реалізації товарів і послуг, вироблених чи закуплених підприємством, їх відвантаження, транспортування та прийому покупцем.

Існують і інші підходи до класифікації підприємницьких ризиків, але вони, як правило, повторюють розглянуті вище.

Тому, проаналізувавши літературні джерела, наведемо класифікацію підприємницьких ризиків [7-13].

Залежно від можливості страхування підприємницькі ризики поділяються на ті, що страхують і ті, що не страхують.

Ризики, що страхуються – це ймовірна подія або сукупність подій, на випадок настання, яких проводиться страхування. Підприємницька фірма може частково перекласти ризик на інші суб'єкти економіки, убезпечити себе, здійснивши певні витрати у вигляді страхових внесків.

Ризики, які не страхують – це група підприємницьких ризиків, що не беруться страхувати страхові компанії. Але при цьому саме ця група ризиків є потенційними джерелами додаткового прибутку, пов'язаного з ризиком, для фірми.

Залежно від можливості диверсифікації підприємницькі ризики поділяються на систематичні і несистематичні.

Систематичний ризик характерний для всієї економічної системи або окремого ринку і не піддається диверсифікації. Даний тип ризику визначається факторами, що впливають на всі галузі і підприємства: можливі політичні зміни в країні і світі, рівень інфляції, економічні коливання тощо.

Несистематичний ризик пов'язаний зі специфікою діяльності фірми, складнощами її функціонування, а також з проблемами галузі, в якій вона діє.

Залежно від етапу вирішення проблем підприємницької діяльності можна виділити ризик в області прийняття рішень і в сфері їх реалізації. Істотною відмінністю цих ризиків один від одного є те, що на стадії прийняття рішення, можна внести зміни і виправити становище, тоді як на стадії реалізації підприємницького проекту набагато важче що-небудь істотно змінити.

За природою виникнення підприємницькі ризики діляться на:

- господарські ризики;
- ризики, пов'язані з особистістю підприємця;
- ризики, пов'язані з браком інформації.

Останній тип ризику найбільш важливий в сучасних умовах господарювання. Недостовірність інформації про партнерів (замовників або постачальників), особливо про їх діловий імідж і фінансовий стан, загрожує підприємцеві ризиком бути обманути.

За масштабами дії можна виділити два типи ризику: глобальний і локальний. Глобальний ризик є відображенням економічної ситуації в країні, в окремих галузях, регіонах. Локальний ризик виникає на рівні організації.

За сферою виникнення підприємницькі ризики слід поділяти на зовнішні і внутрішні. Джерелом виникнення зовнішніх ризиків є зовнішнє середовище. Джерелом внутрішніх ризиків є сама підприємницька організація, вони виникають в результаті

неефективного менеджменту, помилкової маркетингової політики, некомпетентності самого підприємця та інших внутрішніх факторів.

З точки зору тривалості за часом підприємницькі ризики можуть бути розділені на тимчасові і постійні. До групи тимчасових відносяться ті ризики, які загрожують підприємцю протягом певного періоду, наприклад транспортний ризик, коли збитки можуть виникнути під час перевезення вантажів, або ризик неплатежу по конкретній операції.

До постійних ризиків відносяться ті, які безперервно загрожують підприємницькій діяльності в даному географічному районі або в певному секторі економіки: наприклад, загальний ризик неплатежів в країні, недосконалість правової системи тощо.

За очікуваними результатами виділяють спекулятивний і звичайний підприємницькі ризики.

Спекулятивний ризик – це ризик від придбання та продажу цінних паперів. Звичайний ризик розрахований на отримання прибутку або збитків від господарської діяльності (виробничої, торговельної, фінансової).

Оскільки основне завдання підприємця – ризикувати обачливо, не переходячи ту грань, за якою може відбутися повний крах, виділяють допустимий, критичний та катастрофічний типи ризику.

За ступенем обґрунтованості підприємницького ризику можуть бути виділені правомірний і неправомірний ризики.

Висновки. Отже, на нашу думку, підприємницький ризик – це економічна категорія, що кількісно і якісно виражається в невизначеності результату наміченої підприємницької діяльності, що відображає ступінь успіху або невдачі діяльності підприємця (фірми) в порівнянні із заздалегідь запланованими результатами.

Підприємницький ризик є більш загальною категорією, що включає в себе й інші ризики, котрі виникають у сфері підприємницької діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Господарський кодекс України № 436-IV редакція від 04.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>
2. Вишняков Я.Д. Общая теория рисков: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Я.Д. Вишняков, Н.Н. Радаев. – 2-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 368 с.
3. Варналії З.С., Сизоненко В.О. Основи підприємницької діяльності: Підручник для учнів 10-11 кл. ЗОШ, ліцеїв та гімназій. – К.: Знання України, 2003 (2004). – 404 с.
4. Сигидов, Ю.И. Бухгалтерское дело: учеб. пособие / Ю. И. Сигидов, А. И. Трубилин, М.С. Рыбанцева, Г.Н. Ясменко, И. А. Заболотная, О. М. Игнатова. – Краснодар: Кубанский ГАУ, 2013. – 540 с.
5. Ермолаев, Д.Н. Место рисков контрагентов в

системе предпринимательских рисков / Д.Н. Ермолаев // Современные тенденции в экономике и управлении: новый взгляд. – 2011. – № 11-2. – С. 113-119.

6. Олейник О.М. / Предпринимательское (хозяйственное) право: учебник 2Т./ О.М. Олейник – М.: Юрист, 1999. – Т. 1. – 727 с.

7. Войцеховська І.М. Поняття, види та класифікація підприємницького ризику / І.М. Войцеховська // Право і суспільство. – 2014. – № 6-1. – Ч.2. – С. 84-89.

8. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 167 с.

9. Донець Л. І., Шепеленко О. В., Баранцева С. М., Сергєєва О. В., Веремейчик О. Ф. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків. Навч. посіб. / За заг. ред. Донець Л. І. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.

10. Тюленєва Ю.В. Визначення категорії «ризик підприємницької діяльності» як основа ефективної діяльності підприємств / Ю.В. Тюленєва. – Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут: збірник наукових праць. – 2009. – № 6. – С. 47-52.

11. Чуприна І.В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності / І.В. Чуприна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/812.pdf>

12. Карпенко Ю.М. Ризики у підприємницькій діяльності / Ю.М. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ea.donntu.org:8080/jspui/bitstream/123456789/21993/1/karpenko.pdf>

13. Жигір А. А. Різновиди підприємницьких ризиків та їх класифікація [Електронний ресурс] / А. А. Жигір // Ефективна економіка. – 2012. – № 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>.

14. Осипов Ю. М. Основы предпринимательского дела / под ред. Ю. М. Осипова. – М.: МГУ, 2007. – 312 с.

REFERENCES:

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy # 436-IV redaktsiia vid 04.03.2015 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>

2. Vyshniakov Ya.D. Obshchaia teoriia ryskov: ucheb. posobyе dlia stud. vьssh. ucheb.zavedeni /

Ya.D.Vyshniakov, N.N.Radaev. – 2-e yzd., yspr. – M. : Yzdatelskyi tsentr «Akademyia», 2008. – 368 s.

3. Varnalii Z.S., Syzonenko V.O. Osnovy pidpriemnytskoi diialnosti: Pidruchnyk dlia uchniv 10-11 kl. ZOSh, litseiv ta himnazii. – K.: Znannia Ukrainy, 2003 (2004). – 404 s.

4. Syhydov, Yu.Y. Bukhhalterskoe delo: ucheb. posobyе / Yu.Y. Syhydov, A.Y. Trubyl'n, M.S. Rybiantseva, H.N. Yasmenko, Y.A. Zabolotnaia, O.M. Yhnatova. – Krasnodar: Kubanskyi HAU, 2013. – 540 s.

5. Ermolaev, D.N. Mesto ryskov kontrahentov v systeme predprynymatelskykh ryskov / D.N. Ermolaev // Sovremennyye tendentsyy v ekonomyye y upravlenyy: novyi vzglihat. – 2011. – # 11-2. – S. 113-119.

6. Oleinyk O.M. / Predprynymatelskoe (khoziaistvennoe) pravo: uchebnyk 2 T. / O.M. Oleinyk – M.: Yuryst, 1999. – Т. 1. – 727 s.

7. Voitsekhovska I.M. Poniattia, vydy ta klasyfikatsiia pidpriemnytskoho ryzyku / I.M. Voitsekhovska // Pravo i suspilstvo. – 2014. – #6-1. – Ch.2. – S. 84-89.

8. Shumpeter Y. A. Teoriya ekonomycheskoho razvytiya / Y. Shumpeter. – M.: Prohress, 1982. – 167 s.

9. Donets L. I., Shepelenko O. V., Barantseva S. M., Serhieieva O. V., Veremeichyk O. F. Obgruntuvannia hospodarskykh rishen ta otsiniuvannia ryzykiv. Navch. posib. / Za zah. red. Donets L. I. – K.: Tsentр uchbovoi literatury, 2012. – 472 s.

10. Tiulenieva Yu.V. Vyznachennia katehorii «ryzyk pidpriemnytskoi diialnosti» yak osnova efektyvnoi diialnosti pidpriemstv / Yu.V. Tiulenieva. – Ekonomichniy visnyk NTUU «Kyivskyi politekhnichniy instytut: zbirnyk naukovykh prats. – 2009. – # 6. – S. 47-52.

11. Chupryna I.V. Poniattia ta klasyfikatsiia ryzykiv v pidpriemnytskii diialnosti / I.V. Chupryna [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/812.pdf>

12. Karpenko Yu.M. Ryzyky u pidpriemnytskii diialnosti / Yu.M. Karpenko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ea.donntu.org:8080/jspui/bitstream/123456789/21993/1/karpenko.pdf>

13. Zhyhir A. A. Riznovydy pidpriemnytskykh ryzykiv ta yikh klasyfikatsiia [Elektronnyi resurs] / A. A. Zhyhir // Efektyvna ekonomika. – 2012. – # 4. – Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>